

Qorti tal-Maġistrati (Malta)

RIK NRU 89/2016: MARK FORMOSA V. RODERICK AGIUS BHALA EDITUR TAL-GAZZETTA "IL-MUMENT" U JOE MIKALLEF

(LIBELL - DANNI GHAL MALAFAMA - KAP. 248 ART. 28 - FAIR COMMENT - EXCEPTIO VERITATIS)

MAĠISTRAT: DR. VICTOR G. AXIAK

15 ta' Diċembru 2023

IL-QORTI,

wara li rat ir-rikors ta' Mark Formosa¹ (magħruf ukoll f'din is-sentenza bħala "ir-rikorrent") ipprezentat fid-29 ta' April 2016 li permezz tiegħu talab lil Roderick Agius bħala editur tal-gazzetta "Il-Mument" u lil Joe Mikallef (dan tal-aħħar magħruf ukoll f'din is-sentenza bħala "l-artikolist intimat" u flimkien magħrufa ukoll bħala "l-intimati") jgħidu 'l għaliex m'għandhomx jiġu kkundannati minn din il-Qorti li:

'Prevja dikjarazzjoni illi l-kontenut tal-artikolu ppubblikat fil-ġurnal "Il-Mument" tas-17 ta' April 2016 intitolat "Anton Refalo jimpjega qarib ieħor fil-Ministeru" (ara dokument anness u mmarkat "Dok MF1") u tal-artikolu ppubblikat fl-istess ġurnal tal-24 ta' April 2016 intitolat "Urtati għall-Logħba skandaluża tal-Ministru Anton Refalo" (ara dokument anness u mmarkat "Dok. MFS2"), li tagħhom il-konvenuti huma l-editur u l-awtur rispettivament, jikkontjeni fatti foloz u malafamanti fil-konfront tal-attur u li għandhom bħala skop li jtellfu jew inaqqsu r-reputazzjoni tiegħu, tħallsu lill-attur dik is-somma li tiġi likwidata mill-Qorti a tenur tal-Artikolu 28 tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta. Bi-ispejjeż kontra l-konvenuti li minn issa huma ngunti in subizzjoni.'

wara li rat ir-risposta tal-intimati² pprezentata fit-13 ta' Ġunju 2016 li permezz tagħha rrispondew kif ġej:

---

1 Fol. 1

2 Fol. 12

'Illi t-talbiet tal-attur huma nfondati fil-fatt u fid-dritt u għandhom jiġu miċhuda bl-ispejjeż kontrib għas-segwenti raġunijiet:-

1. Li *in limite litis*, u mingħajr preġudizzju għal dak eċċepit in segwitu, ir-rikorrent għandu jindika b'mod aktar konkret l-allegati fatti foloz u malafamanti li dwarhom qed jillamenta u jressaq l-pretensjoni odjerna tiegħu, in-nuqqas ta' liema poġġiet lill-intimati esponenti fi preġudizzju in kwantu għad-difiza u/jew l-eċċezzjonijiet tiegħu u l-intimati jirriservaw minn issa li jressqu eċċezzjonijiet ulterjuri skont u jekk meħtieġ wara li jiġu lilhom indikati l-brani li minnhom qed jilmenta;
2. Li mingħajr preġudizzju għas-suespost, l-artikoli in kwistjoni mhumiex libellużi u/jew malafamanti fil-konfront tar-rikorrent iżda jikkonsistu biss f'fatti verifikabbli u/jew kummenti dwar kwistjonijiet fl-interess pubbliku li għalhekk, jikkonsistu fair comment, kritika aċċettabbli f'soċjetà demokratika u eżerċizzju tal-libertà tal-espressjoni santita, *inter alia*, mill-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem;

3. Salv eċċezzjonijiet ulterjuri'

wara li rat illi din il-kawża giet assenjata lil din il-Qorti kif presjeduta permezz tal-assenjazzjoni magħmula ai termini tal-Artikolu 520(1)(a) tal-Kap. 9 tal-Ligijiet ta' Malta u tal-Artikolu 11(9) tal-Kap. 12 tal-Ligijiet ta' Malta b'effett mill-10 ta' Mejju 2019,

wara li semgħet ix-xhieda u/jew fejn applikabbli qrat it-traskrizzjonijiet tax-xhieda li nstemgħu minn din il-Qorti diversement presjeduta,

wara li rat id-dokumenti kollha li ġew esebiti fil-kors tal-kawża,

wara li semgħet it-trattazzjoni finali magħmula għan-nom

- tar-rikorrent, mill-Avukat Dr. Larry Formosa,
- tal-intimati, mill-Avukat Dr. Peter Fenech,

qed tagħti din is-

Sentenza

Ligi applikabbli

1. Fl-14 ta' Mejju 2018, cioè' ftit aktar minn sentejn wara l-ftuħ ta' din il-kawża, daħal fis-seħħ permezz tal-Att XI tal-2018 il-Kap. 579 intitolat 'l-Att dwar il-Midja u l-Malafama'. Issa għalkemm b'effett mill-14 ta' Mejju 2018 gie mħassar ukoll 'l-Att dwar l-Istampa' (Kap. 248 tal-Ligijiet ta' Malta) madanakollu ai termini tal-Artikolu 25(2) tal-Kap. 579:

'25(2). ... l-Att imħassar, kif fis-seħħ qabel ma jiġi mħassar permezz ta' dan l-Att, għandu jkompli japplika fir-rigward ta' kawżi pendenti fil-qorti fiż-żmien li jithassar'

2. Għaldaqstant huwa evidenti illi huma d-dispożizzjonijiet tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta (L-Att dwar l-Istampa) li japplikaw għall-kawża odjerna. Il-Qorti hija konxja illi dan ifisser fost affarijiet oħra illi l-intimati għandhom inqas protezzjoni legali milli kieku għandha tapplika l-liġi l-ġdida u dan peress illi l-Att dwar il-Midja u l-Malafama joffri difiżi godda fosthom id-difiża tal-opinjoni onesta' u jwessa difiżi eżistenti bħall-*exceptio veritatis*.
3. Il-Qorti trid timxi mal-liġi li tapplika għall-fatti li għandha quddiemha u huwa dak li sejra tagħmel f'din il-kawża. Il-Qorti hija konxja ukoll u konfortata bil-fatt illi din il-kawża hija waħda minn numru żgħir ħafna ta' kawżi pendenti li ġew intavolati qabel id-dhul fis-seħħ tal-Kap. 579 u li għadhom qed jistennew eżitu finali. Wara li jiġu disposti b'mod definittiv tali sentenzi, il-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta li għal numru kbar ta' snin serva l-iskop tiegħu, ikun ufficjalment ikkonsenjat għall-arkivji tal-istorja legali.

Il-mertu tal-kawża

4. Il-kawża tikkoncerna żewġ artikoli separati ppubblikati fil-ġurnal "Il-Mument" fuq żewġt Hdud konsekuttivi. F'dak ippubblikat fis-17 ta' April 2016 bit-titlu "**Anton Refalo jimpjega qarib ieħor fil-Ministeru**" l-artikolist intimat *inter alia* qal:
  - illi fl-aħħar sena, il-Ministru Anton Refalo ħatar qarib tiegħu, cioè lir-rikorrent Mark Formosa, fil-pożizzjoni ta' Direttur għall-Proġetti u Żvilupp ġewwa l-Ministeru t'Għawdex u dan sabiex jikkonsolida l-pożizzjoni tiegħu,
  - illi Mark Formosa huwa msemmi għal kemm, wara l-Elezzjoni Ġenerali (tal-2013) meta kien jaħdem fl-Isptar Ġenerali t'Għawdex, kellu sehem fi transfers vendikattivi ma' ħaddiema ta' simpatija mal-Partit Nazzjonalista,Fl-artikolu ippubblikat fl-24 ta' April 2016 bit-titlu "**Urtati għall-logħba skandaluża tal-Ministru Anton Refalo**" l-artikolist intimat *inter alia* qal:
  - illi l-ħatra ta' Mark Formosa kienet waħda għal skop partigġjan bl-għan ewlieni jkun dak illi l-Ministru jkollu qarib li jaqdi f'kollox f'Direttorat meqjus bħala l-aktar wieħed b'saħħtu f'Għawdex (peress li jinkorpora fih id-direzzjoni ta' diversi entitajiet u dipartimenti governattivi). L-artikolista qal illi l-Ministru beda jinqeda b'dan id-Direttorat u bil-ħatra ta' Mark Formosa sabiex jakkomoda diversi kostitwenti tiegħu u ġab żewġ eżempji ta' dan:
    - *transfers* ta' ħaddiema Għawdxin lejn il-Ministeru, li skond l-artikolista, żdiedu b'mod fenominali minn meta inħatar ir-rikorrent

minkejja li r-responsabilitajiet baqgħu l-istess u x-xogħol ma żdiedx,
u

- l-każ ta' Victor Refalo, *canvasser* magħruf tal-Ministru li huwa l-proprjetarju ta' gabbana f'Marsalforn u li ġie aġevolat permezz ta' ordni, maħruġa wara li ġie maħtur ir-rikorrent, sabiex triq li tagħti għall-gabbana tiegħu tingħalaq għal karreġġjata waħda bl-oħra ssir bankina biex b'hekk Refalo ikolli spazju għal aktar imwejjed

5. L-intimat Roderick Agius bħala l-Editur u l-intimat Joe Mikalief bħala l-artikolista qegħdin jiddefendu l-posizzjoni tagħhom billi jargumentaw illi l-fatti ppubblikati huma sostanzjalment veri u jikkonsistu ukoll f'dak li huwa magħruf bħala *fair comment*.

Provi

Dwar l-allegazzjoni li kellu sehem fi transfers vendikattivi

6. Fl-20 ta' Ottubru 2016 xehdet **Christabelle Farrugia**³, *Manager Employee Services* fit-taqsimha tar-Riżorsi Umani fl-Isptar Ġenerali t'Għawdex, li spjegat illi hija ilha taħdem l-Isptar minn Marzu 2013 fejn kienet bdiet bħala prinċipal fl-istess sezzjoni. Ir-rikorrent kien jaħdem bħala *Senior Principal* fuq il-*general service grades* kollha fl-Isptar. Dwar l-involviment *o meno* tiegħu dwar *transfers* ta' ħaddiema lejn jew barra mill-Isptar ix-xhud qalet hekk:

“Bazikament ma kellux involviment fi transfers ghax it-transfers mhux fi grad ta' senior principal jinhargu pero` fi grad oghla. Min kien jawtorizza t-transfers dak iz-zmien kien hemm tnejn, kien hemm is-COO u s-CEO.”

Robert Mallia kien is-COO u Dr. Nadine Delicata kienet is-CEO u kienu dawn iż-żewġ individwi li responsabbli għall-awtorizzazzjoni ta' trasferimenti ta' ħaddiema. Skond ix-xhud ix-xogħol tar-rikorrent kien jikkonċerna r-*rosters* tal-impjegati u l-PMPs (*performance management processes*) tagħhom iżda mhux it-trasferimenti. Ir-rikorrent waqaf jaħdem l-Isptar Ġenerali f'April 2015.

7. Fl-istess ġurnata xehed ukoll **Austin Masini**⁴, li kien prinċipal fit-taqsimha tar-Riżorsi Umani fl-Isptar Ġenerali t'Għawdex qabel ma rtira fl-2014. Ikkonferma li huwa kien jaħdem fl-istess sezzjoni mar-rikorrent li kien jikkonċerna l-kariga ta' *Senior Principal*.

---

3 Fol. 25-28

4 Fol. 29-32

Dwar l-involviment li seta' kellu r-rikorrent fi trasferimenti tal-impjegati, x-xhud qal hekk:

“Dika ma kinetx taqta’ that - ...ir-rwol tieghu ma kienx hekk jigifieri. Ahna qatt ma kellna rwol li naghtu transfers u hekk. Ahna ix-xoghol taghna kien jinvolvi per ezempju promotions, progressions, sick leave, vocation leaves, family friendly measures, rosters, u hekk jigifieri. Lanqas jigifieri meta jigi xi hadd japplika ghal dawn il-family friendly measures u hekk! Ahna konna nirrakkomandaw biss li hu inline, imma mbaghad l-approvals kienu jaghtuhomna jew is-CEO, imbaghad kien sar CEO, jew inkella qabel id-diretturi jew hekk mill-Ministru”

Id-deċiżjonijiet dwar trasferimenti ta’ haddiema kienet teħodhom is-CEO Dr. Nadine Delicata.

8. Fl-affidavit tiegħu pprezentat fit-12 ta’ Dicembru 2016⁵ ir-rikorrent **Mark Formosa** sostna illi meta kien jaħdem fl-Isptar Ġenerali t’Għawdex ma kellux sehem jew x’jaqsam ma transfers, wisq anqas ma transfers vendikattivi. Fix-xhieda tiegħu mogħtija *viva-voce* fis-seduta tat-23 ta’ April 2018⁶ huwa qal illi meta kien jaħdem fl-Isptar Ġenerali t’Għawdex, talbiet sabiex jigu ttrasferiti l-impjegati kienu jigu kkunsidrati u approvati biss mid-Direttur, u sussegwentement meta laħqet ic-CEO, mill-istess CEO. Huwa lanqas biss kien ikollu x’jaqsam ma’ dawn it-tip ta’ talbiet, lanqas sabiex jgħaddihom lis-superjuri tiegħu:

“Jien transfers l-unika darba li... mhux darba... li transfers li kont inkun naf bihom kienu dawk li jigu jitolbu l-haddiema. Qatt ma tajt transfers. Jien hemmhekk igifieri dak zball totali. Ghax transfers jien ma kellix il-jedd u ma kellix is-setgha li naghti. Jien kelli s-sections tahti, is-sections kont nara li jahdmu u t-transfers id-direttur jew CEO kienu jaghtuhom biss... transfers kienu jsiru dejjem u ghadhom isiru, ghax in-nies dejjem jitolbu li jmorru x’imkien iehor, ghal ragunijiet tagghom. Kienu u ghadhom isiru nimmagina. Imma jien qatt ma kelli x’naqsam, qatt ma kont napprova meta kont l-isptar.”

9. Fis-27 ta’ Jannar 2020 xehdet **Dr. Nadine Delicata**⁷ li minn Mejju 2013 sa’ Frar 2018 kienet taħdem bħala Kap Eżekuttiv fl-Isptar Ġenerali t’Għawdex. Mistoqsija tagħti n-numru ta’ nies li kienu ġew ittrasferiti ‘l barra mill-Isptar hija qalet illi fl-2013 kienu daħlu disgħa u tletin (39) u ħarġu sitta (6)⁸, fl-2014 kienu daħlu tmienja u ħamsin (58) u ħarġu tlieta (3), fl-2015 kienu daħlu tmienja u tletin (38) u ħarġu

---

5 Fol 35-44

6 Fol 103-127

7 Fol 158A-158G

8 Ix-xhud originalment kienet qalet li kienu daħlu tletin (30) u ħarġu sitta (6) iżda fis-seduta tal-4 ta’ Ottubru 2021 irriediet dawn il-figuri.

hamsa (5) u fl-2016 kienu dahlu sbatax (17) u hargu disgħa (9). Mitluba tispjega min kien ha d-deciżjoni dwar it-trasferimenti hija wiegħbet kif ġej:

“Il-process tat- transfer jigi determinat minn procedura tal-Ministeru tas- Sahha. L- isptar generali ta’ Ghawdex f’ dawk iz- zminijiet li semmejt inti kien jaqa’ taht il- Ministeru tas- Sahha u sa fejn naf jien ghadha l- istess procedura llum fejn l- individwu li jkun irid jigi trasferit jimla’ formola fejn fil- formola jindika apparti d-dettalji personali tieghu jindika t- transfer fejn jixtieq imur. Fil- fatt ghandu anke l- option tat- tieni preferenza li jista’ jkun dipartiment li jkun intern jew inkella fl- istess ministeru jew f’ ministeru iehor, jiffirma l- individwu koncernat. L- applikazzjoni tintbaghat lill-first level supervisor u jkun hemm wara għall- firma tal- first level supervisor. Dan jirrakomanda t- transfer għandix issir jew le u jekk hemmx bzonn replacement jew le. Hemm post ukoll fejn timtela; gustifikazzjoni għalfejn it- transfer ma jigix rakkomandat. Jigifieri jista’ jkun li jkun hemm sitwazzjonijiet fejn it- transfer ma jkunx rakkomandat. Part C imbagħad taqa’ għand il- Kap tad- Dipartiment jew tas- sezzjoni, jigifieri t- tieni level supervisor jew il- kap tal- isptar. Again, fejn wiehed jista’ japprova t- transfer jew jirrakomanda t- transfer u jrid jiddentifika jekk hemmx bzonn replacement. Ukoll hemm post fejn timtela’ l- gustifikazzjoni għalfejn ma jigix approvat it- transfer. Din tintbagħat into the HR office li ovvjament imbagħad irid jagħmel AA on jew internament jew mal-Ministeru tas- Sahha stess jew ma’ Ministeru iehor biex jaraw one jekk hemmx post fejn irid imur l- individwu, two jekk hemmx bzonn ta’ replacement. Hafna drabi t- transfers ma jiccaqalqux malajr ghax ma jkunx hemm replacement. Dak in a nutshell is the process”

Qalet illi l-maġġor parti tač-čaqliq kien ‘l ġewwa l-Isptar u kien jinvolvi n-nurses peress illi ma kienx hemm numru adegwat tagħhom. L-identifikazzjoni tal-vacancies issir f’HR Plan li jkun iħares lejn is-snin sussegwenti u li jigi *updated* kull sena. Tenniet illi jeżistu HR Plans fil-Ministeru tas-Saħħa għas-snin 2013 sa 2016 pero’ hija ma kellix kopja tagħhom u lanqas irnexxielha takkwista kopja tagħhom mill-Isptar Ġenerali t’Ghawdex. Dwar ir-rikorrent hija qalet li dan dahal jaħdem l-Isptar bħala parti mill-istruttura tat-tmexxija wara Mejju 2013, cioe ftit wara li kienet daħlet hi. Filwaqt li hija kienet daħlet *on a position of trust* b’appuntament dirett mill-Ministru tas-Saħħa, ma kienetx ċerta però qalet li safejn taf hi huwa kien talab trasferiment sabiex jidħol jaħdem fl-Isptar.

10. Fl-4 ta’ Ottubru 2021 reggħet xehdet **Dr. Nadine Delicata**⁹ li fost affarijiet oħra kkonfermat illi hija ma kelliex fil-pussess tagħha l-HR Plans li għamlet riferenza għalihom fis-seduta ta’ qabel. Qalet illi l-persuna li kienet tieħu ħsieb dawn l-HR Plans kienet ċertu Christabelle Farrugia li però din ma kienetx għada taħdem l-

isptar. Inoltre l-HR Plans in kwistjoni ma kienux instabu fid-dokumenti li kienet halliet wara t-tluq tagħha mill-impjeg.

11. Fit-13 ta' Ġunju 2021 xehdet **Gwendoline Gatt**¹⁰ in rappreżentanza tal-Ministeru għas-Saħħa, li tokkupa l-kariga ta' Assistent Direttur fit-taqsimha tar-Riżorsi Umani, li qalet illi bejn l-2013 u l-2016 il-Ministeru tas-Saħħa ma kienx jipproduci HR Plans u filfatti beda jagħmel hekk minn wara l-2016. Meta ċċekkja mal-Uffiċċju tal-Prim Ministru rriżultatilha illi għall-perjodu 2013-2016 kienu jiġu sottomessi biss *ad-hoc requests*. Mitluba tfisser x'ikunu hija qalet hekk:

“Ad hoc requests huma jekk per eżempju għandna bżonn tabib jew għandha bżonn nurse jiktbu l-HR u jgħidu li għandhom bżonn dak it-tabib għal dak l-ispeċjalita”

Spjegat illi fir-rigward ta' ċaqliq ta' impjegati lejn u 'l barra mill-Isptar Ġenerali t'Għawdex għas-snin 2013-2016, meta kien ikun hemm nies li jtilqu jew meta kien ikollhom bżonn ta' nies godda s-sezzjoni ta' Riżorsi Umani kienet tagħmel rikjesta f'dan is-sens. Pero' ma kelliex fil-pussess tagħha r-rikjesta li setgħu saru f'dan is-sens għas-snin in kwistjoni.

12. L-istess xhud imbagħad ipprezentat affidavit fid-29 ta' Awwissu 2022¹¹ fejn qalet illi wara li kienet daret id-dokumentazzjoni kollha dwar iċ-ċaqliq ta' impjegati 'l barra mill-Isptar Ġenerali t'Għawdex fis-snin 2013-2016 hija ma sabet l-ebda *ad-hoc request* magħmul mill-Isptar. Meta l-uffiċċju tagħha ċċekkja mal-P&SD dwar jekk kienx hemm talbiet ta' din ix-xorta huma kkonfermawliha illi ma kienx hemm.

Dwar l-allegazzjoni li huwa kien ġie maħtur fil-kariga ta' Direttur għall-Proġetti u Żvilupp ġewwa l-Ministeru t'Għawdex għal skop partiġġjan u sabiex jaqdi lill-Ministru sabiex jiġu akkomodati diversi kostitwenti tiegħu

13. Dwar din l-allegazzjoni, r-rikorrent **Mark Formosa** stqarr fl-affidavit tiegħu pprezentat fit-12 ta' Diċembru 2016¹² illi qabel xejn il-Ministru Anton Refalo ma kellu x'jaqsam xejn mal-ħatra tiegħu ġewwa l-Ministeru t'Għawdex bħala d-Direttur għall-Proġetti u Żvilupp u li huwa kien ġie maħtur f'dik il-kariga wara li kien attenda bord tal-għażla li fuqu kien hemm is-Segretarju Prinċipali Permanenti u tlett membri oħra. Il-ħatra saret mis-Segretarju Prinċipali Permanenti għall-perjodu 1 April 2015 sal-31 ta' Marzu 2018 u ġie mgharraf biha fit-23 ta' Diċembru 2014.¹³ Huwa jgħid li nħatar fuq mertu tiegħu, li kellu l-kwalifici neccessarji għal din il-

---

10 Fol 183A-183C

11 Fol 184-185

12 Fol 35-44

13 Fol 38

- pożizzjoni¹⁴ billi kien gradwat fil-*Bachelor of Commerce* u għandu ukoll *Masters in Business Administration* apparti l-fatt illi huwa għandu esperjenza ta' *Management* peress li fil-karriera tiegħu dejjem okkupa karigi li jgħorru ċertu responsabilità.
14. Ir-rikorrent qal ukoll illi dwar l-allegazzjoni tal-artikolista intimata illi kien inqala diżgwid kbir bejn ċertu Lorry Apap u l-Ministru Refalo minhabba l-ħatra tiegħu u li minhabba f'hekk kienet inħolqot vakanza għall-post ta' Direttur Ġenerali fuq il-Proġetti u l-Iżvilupp li kienet maħsuba għalih, huwa nnega dan kollu u in sostenn ippreżenta *email* mibgħuta mill-Uffiċċju tal-Prim Ministru datata 18 ta' Mejju 2016 li turi li dan il-post baqa' vakanti u ma kienx imtela' minnu¹⁵.
15. Dwar l-allegazzjoni li huwa kien gie maħtur fil-kariga sabiex jaqdi lill-Ministru u jakkommoda diversi kostitwenti tiegħu billi jsiru xogħolijiet minn fondi pubbliċi fil-privat (b'ħaddiema u materjal tal-Gvern) huwa stqarr illi dan ma kien minnu xejn, li x-xogħolijiet awtorizzati mid-Direttorat dejjem kienu f'proprjetà pubblika u li d-Direttorat jaħdem u jaqdi lil kull min ikollu talba legittima għal xogħolijiet li jkunu taħt ir-responsabilità tal-Gvern Ċentrali.
16. Fir-rigward tal-allegazzjoni ta' improprjetà' u ċioe illi kien strumentali sabiex jaġevola lil ċertu Victor Refalo, propjetarju ta' gabbana f'Marsalforn, għal skopijiet politiċi, billi ngħatat ordni sabiex it-triq li tagħti għall-gabbana tingħalaq għal karreġġjata waħda, bil-karreġġjata l-oħra ssir bankina, huwa stqarr illi din id-deċiżjoni kienet ittieħdet fl-2011 meta kien sar il-*Masterplan* ta' Marsalforn u għalhekk ma kellu x'jaqsam xejn mat-tfassil ta' dan il-proġett. Fix-xhieda tiegħu mogħtija *viva-voce* fis-seduta tat-23 ta' April 2018¹⁶ huwa qal illi wara l-elezzjoni generali tal-2013 ħadd qatt ma kien għamillu pressjoni sabiex titkabbar il-bankina in kwistjoni u li x-xogħolijiet kollha saru skond il-*Masterplan* imsemmi.
17. Fil-kawża ttellgħu xejn inqas minn ħames xhieda sabiex jixhdu dwar il-proġett ta' Marsalforn fosthom il-Perit Mariella Xuereb u l-ex-Ministru Austin Gatt. Il-**Perit Mariella Xuereb** bħala rappreżentant tad-Direttorat tal-Proġetti u Żviluppi fi ħdan il-Ministeru għal Għawdex xehdet fis-seduti tal-20 ta' Ottubru 2016¹⁷ u tas-6 ta' Novembru 2017¹⁸ apparti li ppreżentat ukoll nota b'xi dokumenti fit-22 ta'

---

14 Fol 42-44

15 Fol 37

16 Fol 103-127

17 Fol 21-24

18 Fol 67-80

Diċembru 2017¹⁹. Hija xehdet illi hija ilha fil-Ministeru mill-2007 u li l-proġett tal-Waterfront ta' Marsalforn kien inbeda fit-2009 meta kienet saret *design competition* fejn diversi periti setgħu jagħtu l-input tagħhom. Hija kienet parti mill-Bord tal-Għazla. Eventwalment ma kien intgħażel l-ebda proġett iżda kien ġie deċiż li jittieħdu aspetti differenti minn kull proposta li jiġu inkorporati ġewwa *Masterplan*. Huma bdew jaħdmu fuq dan il-proġett u fl-2011 kienu pprezentaw l-ewwel *Development Notification Order* lill-Awtorita' tal-Ippjanar. Imbagħad kienu pprezentaw DNOs oħra fl-2012, 2013 u 2015. Il-bankini ġew magħmula eżattament skond il-pjanti kif ġew approvati mill-Awtorita' tal-Ippjanar. Fl-*area* in kwistjoni, cioè fejn hemm il-gabbana ta' Victor Refalo, il-bankini ġew magħmula skond l-ewwel DNO tal-2011. Parti mill-proġett kien jikkoncerna ukoll it-*traffic management* fejn l-ewwel kienu ħadu l-pass li l-*flow* tat-traffiku tkun bil-kontra ta' kif kienet qabel imbagħad wara li għadda ftit żmien u ġie assessjat l-impatt ta' din il-bidla, it-triq għamluha *one-way* u dan dejjem skond il-pjanijiet kif approvati fl-2011. Ir-rikorrent kien laħaq direttur f'April 2015. Malli laħaq hija kienet urieta l-pjanti però huwa qatt ma nvolva ruħu fil-proġett bl-ebda mod oltre milli japprova l-fondi għall-proġett. Huwa qatt ma kien involut fid-disinni tal-proġett. Meta ntalbet tispijega x'kien eżattament ir-rwol tar-rikorrent fid-Direttorat hija qalet hekk:

“Bhala Direttur imexxi – ghandu d-Diretturi ta’ tahtu, assistant director insomma, illi qieghed iktar fuq il-progetti, pero` hu dejjem ikun informat fuq il-progetti. Jaf x’ inhu ghaddej u ninformawh meta niltaqghu ma’ xi problema. Meta jkun hemm bzonn li niddiskutu xi haga l-iktar dwar flus u hekk niddiskutuha mieghu. Japprova l-fond – li nuzaw il-fondi jew li jibghat lil Permanent Secretary biex japprova il-fondi. U anke tendering li jghaddi minn ghandu u x’ naf jien”

18. In kontroezami fis-seduta tas-6 ta' Novembru 2017²⁰ qalet illi l-biċċa l-kbira tal-proġett ta' Marsalforn ġie implimentat skond kif kien ġie ippjanat fis-snin 2009 u 2010. Mitluba tixhed jekk tiftakarx illi f'xi żmien partikolari kien inbeda xogħol mingħajr permess sabiex tingħalaq karregġjata tat-traffiku u li dan ix-xogħol kien tregġa lura wara li nħarġet avviz ta' infurzar hija qalet illi ma tiftakarx li qatt ġara dan. Mistoqsija jekk taqbilx illi bit-twessiegh tal-bankina fuq il-pont kienx gawda stabbiliment wieħed partikolari (ossia tas-Sur Victor Refalo) hija wiegħbet li l-iskop qatt ma kien illi jiffavorixxu ċertu persuni iżda li jagħtu aktar spazju lin-nies u li fejn jitpoġġew l-imwejjed fuq art pubblika kienet fid-diskrezzjoni tal-Lands Department.

---

19 Fol 81-93

20 Fol 67-80

Madanakollu hija rrikonoxxiet illi l-mument illi twessgħet l-bankina saret iktar possibbli għas-Sur Refalo li johroġ iktar bankini u sigġijiet fuq il-bankina.

19. L-istess xhud imbagħad ipprezentat nota fit-22 ta' Diċembru 2017²¹ li magħha ġew annessi kopji tad-DNOs tal-2011, 2012, 2013 u 2015 flimkien mal-pjanti relattivi. Fuq l-istess pjanti ġew immarkati d-*dimensions* tal-bankina fil-vicinanza tal-Ekxa Kiosk (ossia l-gabbana ta' Victor Refalo) u tal-bankina faċċata tagħha. Minn dawn il-pjanti jirrizulta illi d-*dimensions* tal-bankina fejn hemm il-gabbana in kwistjoni baqgħu prattikament l-istess apparti li fl-2015 addirittura tnaqqset xi ftit billi ddaħħlet rampa. Ikkonfermat ukoll illi qatt ma nħargu avvizi ta' nfunzar fuq il-bankini in kwistjoni.
20. Fis-seduta tat-12 ta' Novembru 2018 xehed **Dr. Austin Gatt** li fost affarijiet oħra spjega kif ftit wara li kien sar Ministru għat-Trasport fl-elezzjoni tal-2008 filwaqt li kien Marsalforn sab li kienu qed isiru xogħolijiet sabiex it-triq li tifred il-wied mill-baħar b'dan li l-bankina li kienet in-naħa tal-gabbana ta' Victor Refalo kienet qed titkabbar u l-karregġjata kienet qed tiċċekken b'mod illi t-triq ma kienetx ser tibqa' b'zewg karregġjati. Meta indaga dwar ix-xogħolijiet sab li ma kienx hemm permessi u għalhekk talab li tittiehed azzjoni tramite l-ufficjali tal-infurzar fi hdan l-Awtorita' tat-Trasport u sabiex il-persuni responsabbli jittellgħu l-Qorti. Fuq l-istess sugġett xehed ukoll **Dr. Peter Fenech**²² fis-seduta tas-26 ta' Frar 2018 meta *inter alia* kien qal hekk:

"Snin ilu, snin ilu, hemmhekk hemm kjosk, snin ilu dan il-kjosk, kien irranga ma' xi nies sabiex titnizzel gaffa, gaffa li rajt jiena, jiena gewwa Marsalforn u bdew jaqilghu t-triq u parti mis-central strip sabiex dik tigi" karregġjata wahda. Niftakar li kien qam furur go Marsalforn u kien hemm min kellem anke lil xi politici u dan ix-xogħol twaqqaf u rega' sar xogħol riparattiv sabiex baqgħet zewg karregġjati. U għalhekk dan il-kjosk ma setghax johrog, għaliex ma twessgħetx il-bankina, numru ta' sigġijiet u mwejjed."

21. Finalment fis-seduta tas-17 ta' Jannar 2019 xehed **Mario Camilleri**²³, Assistent Direttur fid-Dipartiment tal-Proġetti u Żviluppi li kien ilu fl-istess kariga għal sittax-il sena. Dan qal illi f'Jannar 2013 kien hemm total ta' 652 impjegati fid-Dipartiment. Imbagħad fl-2013 daħlu tmien (8) impjegati godda, fl-2014 daħal impjegat wiehed (1), fl-2015 ma daħal hadd u fl-2016 daħlu sittax (16).

---

21 Fol 81-93

22 Fol 98-101

23 Fol 142-147

Kunsiderazzjonijiet

22. Id-difiża ewlenija tal-intimati²⁴ hija dik illi l-pubblikazzjonijiet jikkontjenu kummenti li jammontaw għal *fair comment* ibbażati fuq fatti sostanzjalment korretti u għalhekk mhux libellużi.
23. Fil-liġi Maltija (kemm Kap. 248 li hija l-liġi applikabbli għal din il-kawża u kemm il-Kap. 579 li pero' introduċa d-difiża tal-opinjoni onesta) m'hemm l-ebda disposizzjoni li tirregola din id-difiża. Madanakollu nonostante dan in-nuqqas legiżlattiv il-Qrati tagħna kemm id-darba kienu disposti japplikawha in linea ma' dak provdut fil-liġi komuni Ingliża (u iktar tard il-liġi kodifikata Ingliża).
24. Fir-rigward ta' din id-difiża, Lord Tom Denning fis-sentenza **London Artists Ltd. v. Emile Littler** (England and Wales Court of Appeal – Civil Division – 10.12.1968) qal hekk:

“The second point is whether the allegation of a “plot” was a fact which the defendant had to prove to be true, or was it only comment? In order to be fair, the commentator must get his basic facts right. The basic facts are those which go to the pith and substance of the matter: see Cunningham-Howie v. Dimbleby [1951] 1 K.B. 360, 364. They are the facts on which the comments are based or from which the inferences are drawn - as distinct from the comments or inferences themselves. The commentator need not set out in his original article all the basic facts: see Kemsley v. Foot [1952] A.C. 345; but he must get them right and be ready to prove them to be true. He must indeed afterwards in legal proceedings, when asked, give particulars of the basic facts: see Burton, v. Board [1929] 1 K.B. 301; but he need not give particulars of the comments or the inferences to be drawn from those facts. If in his original article he sets out basic facts which are themselves defamatory of the plaintiff, then he must prove them to be true: and this is the case just as much after section 6 of the Defamation Act, 1952, as it was before. It was so held by the New Zealand Court of Appeal in Truth (N.Z.) Ltd. v. Avery [1959] N.Z.L.R. 274, which was accepted by this court in Broadway Approvals Ltd. v. Odhams Press Ltd. [1965] 1 W.L.R. 805. It is indeed the whole difference between a plea of fair comment and a plea of justification. In fair comment he need only prove the basic facts to be”

25. J.C.C. Gately, awtorita' fil-liġi Ingliża fejn tidhol il-liġi tal-malafama (libelli u kalunji), fost oħrajn jgħid is-segwent i dwar din id-difiża:

---

²⁴ L-ewwel waħda, cioè dik illi r-rikorrent għandu jindika b'mod konkret daw k il-fatti allegatament huma malafamanti, hija waħda li g'jet sorvolata fil-kors tal-kawża.

- “To succeed in a defence of fair comment the defendant must show that the words are comment, and not a statement of fact. He must also show that there is a basis of fact for the comment, contained or referred to in the matter complained of. Finally, he must show that the comment is on a matter of public interest, one which has expressly or implicitly put before the public for judgment or is otherwise a matter with which the public has a legitimate concern. If, however, the plaintiff can show that the comment was not made honestly or was actuated by malice, he will defeat the plea”²⁵
- “... fair comment is not a defence to defamatory statements of fact, and if the matter complained of contains such statements, the defendant must plead justification.”²⁶
- “What is the meaning of fairness? First, the comment must be based on facts, stated or indicated in the matter complained of. If the facts are not so stated or referred to, then a statement of opinion will stand in the same position as an allegation of fact. There is also a subjective element in this: what did the defendant have in mind? Secondly, the comment must be supported by the facts, or there must be a basis of fact sufficient to warrant the comment made, that is, the comment, even if the jury do not agree with it, must in some sense be consonant with the facts relied on. This is an objective test. Thirdly, the facts stated in the libel must be truly stated, or if some are not proved to be true, then the defendant must show that the expression of opinion is fair comment having regard to such of the facts alleged or referred to in the words complained of as are proved... Fourthly, the comment must be such as can be fairly called criticism, and not be mere invective. Finally that the comment was made maliciously or was not the expression of the author’s real opinion will also make the comment unfair.”²⁷
- “A comment is a statement of opinion on facts. It is comment to say that a certain act which a man has done is disgraceful or dishonourable; it is an allegation of fact to say that he did the act so criticised. A libellous statement of fact is not a comment or criticism on any thing. But while a comment is usually a statement of opinion as to the merits or demerits of conduct, an inference of fact may also be a comment. There are, in the cases, no clear definitions of what is comment. If a statement appears to be one of opinion or conclusion, it is capable of being comment.”²⁸
- “The defence of fair comment does not extend to cover misstatements of fact however bona fide. There is no doubt that the public acts of a public man may be lawfully made the

---

25 Gately on Libel and Slander (8th edition), (1981), The Common Law Library, para. 692, p. 291

26 *ibid.* para. 693, p. 291

27 *ibid.* para. 696, p. 293-294

28 *ibid.* para. 697, p. 294

subject of fair comment or criticism, not only by the Press, but by all members of the public. But the distinction cannot be too clearly borne in mind between comment or criticism and allegations of fact, such as that disgraceful acts have been committed . . . “ It is one thing to comment upon or criticise, even with severity, the acknowledged or proved acts of a public man, and quite another to assert that he has been guilty of particular acts of misconduct. A defamatory statement of fact must be justified, if it is not the subject of privilege; the defence of fair comment relates only to comment, and the Defamation Act 1952, s. 6, has not altered this. Thus, if the words complained of contain defamatory allegations of fact, the defendant must prove such allegations of fact to be true; it is not sufficient to plead that he bona fide believed them to be true. Bona fide belief in the truth of what is written may mitigate the amount, but it cannot disentitle the plaintiff to damages”²⁹

26. Il-Gatley jiġbor f'sintezi qasira ir-rekwiziti għad-difiża tal-*fair comment*:

“ For comment to be fair, it must meet the following conditions:

- (a) It must be based on facts contained in or referred to in the publication complained of.
- (b) The facts must be sufficiently true to make the comment fair.
- (c) If the comment contains an imputation of corrupt or dishonest motives, or perhaps any inference of fact, the comment must be shown to be justifiable.
- (d) The comment be such as fairly to be described as criticism
- (e) The comment must represent the honest opinion of the commentator, and be published without malice.”³⁰

27. Finalment rigward il-htieġa li l-fatti li fuqhom ikunu ibbażati l-kummenti għandhom ikunu sostanzjalment veri, il-Gatley jgħid hekk:

“A writer may not suggest or invent facts, or adopt as true the untrue statements of fact made by others, and then comment on them on the assumption that they are true. If the facts upon which the comment purports to be made do not exist, the defence of fair comment must fail.”³¹

---

29 ibid. para. 698, p. 294-295

30 ibid. para. 709, p. 300

31 ibid. para. 715, p. 304

28. Il-pubblikazzjonijiet mertu tal-kawża fihom żewġ allegazzjonijiet prinċipali u cioè:

- L-allegazzjoni li r-rikorrent meta kien jaħdem fl-Isptar Ġenerali t'Għawdex kellu sehem fi transfers vendikattivi ma' haddiema ta' simpatija mal-Partit Nazzjonalista, u
- L-allegazzjoni illi nħatar mill-Ministru t'Għawdex bhala Direttur fid-Direttorat tal-Proġetti u Żvilupp ġewwa l-Ministeru t'Għawdex għal skopijiet partigġjani u cioè sabiex jaġevola lill-istess Ministru u jaqdi l-kostitwenti tiegħu fosthom billi (i) kien responsabbli għad-dhul b'mod fenominali ta' haddiema Għawdxin lejn il-Ministeru mingħajr ebda ġustifikazzjoni, u (ii) kien responsabbli sabiex jaġevola lil Victor Refalo, *canvasser* tal-Ministru, billi ra li triq li tgħaddi minn quddiem il-gabbana tiegħu tingħalaq għal karreġġjata waħda sabiex ikollu spazji għal aktar imwejjed u sigġijiet.

29. *Is-single meaning* ta' dawn l-artikli u l-*ordinary meaning* tal-kliem ippubblikati mill-intimati kien dak illi r-rikorrent ingħata karigi fis-settur pubbliku għal skopijiet impropri, kemm billi jkun vendikattiv ma persuni ta' simpatija mal-partit fl-opposizzjoni u kemm billi jaġevola nies tal-qalba sabiex iservi l-iskopijiet politiċi tal-Ministru t'Għawdex.

30. Mill-provi prodotti kif fuq rakkolti fil-qosor, kuntrarjament għal dak sottomess mill-abbli avukat tal-intimati fit-trattazzjoni finali tiegħu, rriżulta b'mod ċar illi l-allegazzjonijiet **kollha** fil-konfront tar-rikorrent mhux talli ma kienux sostanzjalment korretti, iżda talli fil-fehma tal-Qorti kienu kif jingħad fl-Ingliż *well wide of the mark*.

31. Fir-rigward tal-ewwel allegazzjoni sar magħruf illi bejn l-2013 u l-2016 ddaħhlu jaħdmu mija tnejn u hamsin (152) impjegat ġewwa l-Isptar Ġenerali t'Għawdex filwaqt li fl-istess perjodu telqu 'l barra tlieta u għoxrin (23) il-impjegat. Ir-rikorrent għamel madwar sentejn (bejn April 2013 u April 2015) jaħdem bhala *Senior Principal* fl-Isptar. Bejn l-2013 u l-2015 ġew trasferiti 'l barra mill-Isptar erbatax-il impjegat. Apparti illi lanqas biss ġie ppruvat illi minn dawn l-erbatax-il haddiema trasferiti kien hemm minnhom li kienu trasferimenti politiċi jew ta' natura vendikattiva (xi haġa li setgħet tiġi ppruvata mill-intimati b'diversi mezzi billi pereżempju jittellgħu jixhdu xi hadd minn dawn l-impjegati jew billi jiġu pprezentati xi lmenti li setgħu ġew sottomessi mal-*Ombudsman* jew ma' xi awtoritajiet oħra), lanqas ma ġie ippruvat illi r-rikorrent "kellu sehem" f'dawn it-trasferimenti. Filfatt numru ta' xhieda spjegaw kif id-deċiżjonijiet dwar trasferimenti ta' haddiema kienu

jittieħdu mis-COO jew mis-CEO u li r-rikorrent anqas biss kellu r-rwol li jgħaddi talbiet li għandhom x'jaqsmu ma' *transfers* jew li b'xi mod jipparteċipa fil-proċess taċ-ċaqliq. F'dan ir-rigward l-avukat tal-intimati fit-trattazzjoni finali sottometta illi ġewwa sptar żgħir bħal ma hux l-Isptar Ġenerali t'Għawdex huwa diffiċli biex persuna fil-kariga tar-rikorrent ma jkunx jaf b'dak li jkun qiegħed isehh fir-rigward taċ-ċaqliq tal-ħaddiema. Bir-rispett però l-Qorti ma tistax tara kif dan l-argument jista' jkun utli għall-pożizzjoni tal-intimati. Anke jekk b'xi mod kellu jiġi pprovat illi r-rikorrent kien jaf b'xi trasferimenti li setgħu kellhom motivazzjoni politika, dan ma kienx ikun biżżejjed sabiex jipprova l-allegazzjoni li huwa "*kellu sehem*" fihom, ġaladarba r-rikorrent ma kienx f'kariga li jista' jixpruna jew jawtorizza talli trasferimenti.

32. Fir-rigward tat-tieni allegazzjoni, il-Qorti tqis illi għalkemm seta' kien il-każ illi r-rikorrent inħatar fil-Ministeru t'Għawdex fuq imbuttatura mill-Ministru ta' dak iż-żmien (xi ħaġa li però ukoll giet innegata mir-rikorrent), ma tressqu l-ebda provi konkreti illi f'dak ir-rwol ir-rikorrent aġixxa sabiex jaġevola l-konstitwenti tal-Ministru. Per eżempju għalkemm tressqet prova li bejn l-2015 u l-2016³² iddaħħlu jaħdmu sbatax-il impjegat ġewwa d-Direttorat (sittax minnhom fl-aħħar sena), numru li fl-ebda każ ma jista' jitqies bħala wieħed "*fenomenali*", ma kien hemm l-ebda tentattiv mill-intimati sabiex jiġi ppruvat illi dawn iddaħħlu hemm mingħajr ebda ġustifikazzjoni jew bla mertu. Dwar ix-xogħolijiet ta' riġenerazzjoni f'Marsalforn, irrispettivament minn dak li seta' ġara fl-2008 meta allegatament kienet saret pressjoni indebita sabiex isiru xogħolijiet bla permess biex jiġi aġevolat persuna partikolari, gie ppruvat illi t-twessiegh tal-bankina ħdejn l-Eksa Kiosk saret kif proposta fid-DNO tal-2011 cioè fi żmien meta r-rikorrent anqas biss kien impjegat fil-Ministeru t'Għawdex. Jista' jkun il-każ illi bit-twessiegh ta' din il-bankina gawda bil-kbir il-proprjetarju ta' din il-gabbana u jista' ikun ukoll il-każ illi kienet saret xi pressjoni sabiex jiġi aġevolat dan l-individwu, però ċertament ma jistax jingħad illi r-rikorrent kellu xi sehem (imqar wieħed minimu) f'dan kollu.

33. Il-Qorti tqis għalhekk illi d-difiża tal-*fair comment* ma' tistax treġi ġaladarba l-fatti li fuqhom saru l-kummenti rriżultaw illi kienu skorretti.

34. Inoltre' jirriżulta ċar illi din id-difiża ma' tistax treġi ukoll għaliex il-pubblikazzjoni mertu tal-kawża tikkontjeni allegazzjonijiet fattwali ossia *statements of fact* iżjed milli kummenti magħmulha fuq fatti magħrufha għall-intimati. Dan ifisser fost affarijiet

---

³² Ir-rikorrent daħal fil-kariga ta' Direttur għall-Proġetti u Żvilupp bejn l-1 ta' April 2015 u xi żmien fl-2017 meta kien gie sospiż minhabba allegazzjonijiet ta' imġieba impropja (liema allegazzjonijiet imbagħad skond ir-rikorrent sfumaw fix-xejn).

oħra illi li kieku kien il-każ illi jista' japplika l-Kap. 579 tal-Ligijiet ta' Malta, l-intimati anqas kienu jkunu jistgħu igawdu mill-protezzjoni iżjed generuża offruta mill-liġi l-għdida taħt id-difiża tal-*"opinjoni onesta"* proprju għaliex fl-artikoli in kwistjoni huma ma' għamlux dikjarazzjonijiet ta' opinjoni iżda dikjarazzjonijiet ta' fatti.

35. Għal raġunijiet ovvji, lanqas ma tista' tregi d-difiża tal-verità tal-fatti billi l-intimati fallaw fl-oneru li kellhom illi jippruvaw il-verità tal-allegazzjoni ta' fatt illi għamlu fl-artikoli in kwistjoni.

36. Kif ingħad mill-Gatley:

"Where the defendant pleads justification simpliciter the burden lies on him to prove the truth of the words in their natural and ordinary meaning. A plea of justification means that all the words were true and covers not only the bare statements of facts in the alleged libel but also any imputation which the words in their context may be taken to convey... The defendant will establish his plea if he proves that the gist or sting of the libel is true..."

37. Fis-sentenza fl-ismijiet '**Brian Ebejer v. Dennis Degiorgio**' (Referenza: 2066/1998/1JRM deciza fid-29 ta' Settembru 2011) il-Prim' Awla tal-Qorti Ċivili qalet dwar din id-difiża li:

"irid jingħad li meta l-parti mharrka tistrieħ fuq eċċezzjoni bħal dik, titfa' fuqha nnifisha r-responsabbiltà' kollha tal-malafama maħluqa bil-pubblikazzjoni li tkun. Fl-istess ħin, tidhol għall-piż li turi kif jixraq li l-fatti msemmija f'tali publikazzjoni jkunu sostanzjalment minnhom. Huwa f'dan ir-rigward stabbilit li 'in order to succeed upon a plea of justification the onus lies upon the defendant to prove that the whole of the defamatory matter complained of, that is to say the words themselves and any reasonable inference to be drawn from them, are substantially true. ... for the defence to be successful it is not necessary that every 't' should be crossed and every 'i' dotted; it is sufficient if the substance of the libellous statement be justified"

38. Hekk ukoll fis-sentenza fl-ismijiet: '**Alex Torpiano et. pro et noe v. Jose' Herrera**' (deciza fit-30 ta' Jannar 2017), il-Qorti tal-Appell (Inferjuri) qieset:

"Illi huwa meqjus li s-suċċess tal-prova ta' din it-"tingiża" tal-libell ma jseħħx biss billi wieħed jallega fatti ġeneriċi jew mhux marbuta mal-kliem użat fil-pubblikazzjoni impunjata, iżda jridu jkunu fatti li jsejsu dak li jkun inkiteb. Il-fatt pruvat irid ikun ġrajja li seħħet u mhux sempliċi s'tħajil f'moħħ min ikun fassal il-pubblikazzjoni, ikun kemm ikun konvint li jemmen dak l-istħajil. 'A writer of libellous matter sometimes seeks to excuse himself by saying that he believed in the truth of the imputation; but this belief – however honest – is wholly irrelevant in regard to deciding upon liability, although such belief may be of value as evidence in mitigation of damages'"

39. La darba ħareġ mill-provi illi l-allegazzjonijiet magħmula mill-intimati kienu *well wide of the mark* huma f' dan l-oneru li kellhom li jippruvaw il-verità tal-fatti allegati minnhom u għalhekk ma jistgħux jistrieħu fuq din id-difiża.
40. L-intimati eċċepew ukoll illi l-pubblikazzjonijiet m'humieq malafamanti fil-konfront tar-rikorrent.
41. Billi l-fatti allegati ma jirriżultawx korretti, dan ma jfissirx li b'daqshekk ir-rikorrent rnexxielu jipprova l-każ tiegħu. Dan jingħad għaliex mhux kull allegazzjoni falza hija malafamanti u jeħtieġ illi, ai termini tal-Art. 28(1) tal-Att dwar l-Istampa, il-Qorti tkun sodisfatta illi l-allegazzjonijiet foloz kienu kalkulati li jtellfu jew jnaqqsu r-reputazzjoni tar-rikorrent. Mhux meħtieġ però illi jiġi ppruvat illi attwalment giet ikkawżata ħsara, wisq inqas ħsara serja (kif titlob il-liġi l-ġdida ossia' l-Att dwar il-Midja u l-Malafama), lir-rikorrent.
42. Dwar il-kuncett ta' reputazzjoni ingħad mill-Qorti tal-Appell fl-Ingilterra fis-sentenza **Berkoff v. Burchill**³³ illi għall-finijiet tal-liġi tal-malafama:

“reputation is to be interpreted in a broad sense as comprehending all aspects of a person's standing in the community...A publication will be defamatory if it affects in an adverse manner the attitude of other people towards the person”

43. Din hija affermazzjoni tat-test addottat minn Lord Atkin fis-sentenza **Sim v Stretch**³⁴, test li għadu jiġi applikat fil-liġi komuni Ingliża sal-lum u ċioe:

“Do the words tend to lower the plaintiff in the estimation of right-thinking members of society generally? ... How could perusal of that communication tend to lower the plaintiff in the estimation of the right-thinking peruser who knows nothing of the circumstances but what he or she derives from the telegram itself?”

44. Hekk ukoll fis-sentenza **Tolley v. Fry**³⁵ ingħad minn Greer LJ illi:

---

33 Berkoff v Burchill [1996] 4 All ER 1008; [1997] EMLR 139

34 Sim v Stretch [1936] 2 All ER 1237

35 Tolley v Fry & Sons Ltd [1931] AC 333

"Words are not actionable as defamatory, however much they may damage a man in the eyes of a section of the community, unless they also amount to disparagement of his reputation in the eyes of right-thinking men generally"

45. Dan it-test huwa meqjus bħala wieħed pjuttost wiesa u ma jirrikjedix xi ġudizzju morali jew etiku *"on the part of right thinking members of society generally"* imma sempliciment *"a loss of standing in some respect"*.
46. Fit-trattazzjoni finali tiegħu l-abbli avukat difensur tal-intimati sostna illi l-pubblikazzjonijiet kienu jikkonsistu fi kritika politika indirizzata lejn il-Ministru Anton Refalo u mhux lejn ir-rikorrent li lanqas biss huwa figura pubblika. Il-Qorti tqis però illi għalkemm ċertament l-artikoli in kwistjoni kienu mmirati lejn il-Ministru msemmi u maħsuba bħala kritika tal-operat tiegħu, madanakollu r-rikorrent spiċċa ukoll intortament u mingħajr ebda ġustifikazzjoni fil-mira tal-artikolist intimat. L-allegazzjonijiet fattwali li saru kienu tali illi imputaw aġir impropriu għall-operat tar-rikorrent bħala *Senior Principal* fl-Isptar Ġenerali t'Għawdex u bħala Direttur fid-Direttorat tal-Proġetti u Żviluppi fi hdan il-Ministru t'Għawdex u f'dan is-sens allura, darba jirrizulta illi kienu skorretti, kienu ukoll malafamanti fil-konfront tiegħu billi esponewh għal *"loss of standing"* tar-reputazzjoni tiegħu.

Kunsiderazzjoni dwar danni

47. Kif ġie ritenut fil-ġurisprudenza fir-rigward tad-danni taħt il-Kap. 248, din il-Qorti tgawdi minn diskrezzjoni meta tiġi biex tillikwidahom stante illi dawn huma ta' natura morali u ma' jirrapprezentawx telf attwali. Fil-verità però għad li dawn it-tip ta' danni mhumiex faċilment aċċertabbli, huma xorta waħda danni kumpensatorji (*"compensatory damages"*) intizi sabiex iqegħdu lill-persuna offiża lura fl-istat li kien qabel ma' sofru d-danni (*restitutio ad integrum*). Ċertament m'humiex danni punittivi jew eżemplari intizi sabiex iservu ta' tagħlima għad-difamatur jew bħala deterrent għas-soċjetà in generali.
48. Kif qalet il-Qorti tal-Appell fis-sentenza fl-ismijiet '**Andrew Borg Cardona et v. Aaron Farrugia**' (Rik Nru 267/2014/1 AE, 18.12.2018):

"jku iktar floku jekk f'kawża ta' libell l-ewwel qorti fis-sentenza tagħti r-raġunijiet li jkunu wassluha biex tillikwida s-somma li tikkundanna lill-konvenut iħallas. Hemm diversi raġunijiet, bħal per eżempju:

- *In-natura u s-serjetà tal-allegazzjoni li tkun saret fid-dikjarazzjoni malafamanti;*
- *Il-mezz tal-pubblikazzjoni;*
- *Kemm id-dikjarazzjoni malafamanti tkun inxterdet;*

- *Li l-awtur ikun għamel apologija jew offra li jagħmel apologija;*
- *Provi dwar ir-reputazzjoni tal-attur;*
- *Fejn il-konvenut ikun invoka l-verità tal-fatti, jekk parti mill-fatti li jkun ġew imxandra jkunu rriżultaw li huma veri;”*

49. Dwar is-serjetà tal-allegazzjonijiet in kwistjoni diġà ngħad illi dawn ma kienux ta' natura legġera billi imputaw aġir impropriu lill-operat tar-rikorrent fil-karigi pubbliċi tiegħu. Il-mezz tal-pubblikazzjoni użat, cioè gazzetta ewlenija fil-Gżejjer Maltin, u l-posizzjoni prominenti tal-artikoli fil-gazzetta, għamluha faċli sabiex l-allegazzjonijiet jinxterdu mal-pajjiż. Ma tressqu l-ebda provi illi dawn l-artikoli ġew ippubblikati ukoll fuq l-*internet* u għalhekk tal-inqas ma jidhirx illi l-allegazzjonijiet nxterdu 'l barra minn xtutna. Ma ġiex ippruvat illi l-intimati qatt għamli xi apologija jew offrew li jagħmlu hekk, għalkemm fi stadju partikolari tal-kawża deher li seta' jkun hemm possibiltà ta' transazzjoni bejn il-partijiet Dwar ir-reputazzjoni tar-rikorrent, ma tressqu l-ebda provi illi din kienet b'xi mod diġà mtappna b'xi allegazzjonijiet fattwali oħra illi rriżultaw ippruvati. Finalment minkejja li l-intimati invokaw l-verità tal-fatti, l-ebda fatti mill-allegazzjonijiet impunjati mir-rikorrenti ma rriżultaw li kienu veri.

50. Meħuda dawn l-elementi kollha in konsiderazzjoni, il-Qorti tikkunsidra illi fiċ-ċirkustanzi hija għandha tillikwida d-danni morali dovuti lir-rikorrent fis-somma ta' elfejn u ħames mitt euro (€ 2,500).

Deċiżjoni

51. Għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti qegħda tiddisponi minn din il-kawża billi tiċħad l-eċċezzjonijiet tal-intimati u tilqa' t-talbiet tar-rikorrent b'dan illi:

1. **Tiddikjara illi l-artikolu ppubblikat fil-ġurnal “Il-Mument” tas-17 ta' April 2016 intitolat “Anton Refalo jimpjega qarib ieħor fil-Ministeru” u tal-artikolu ppubblikat fl-istess ġurnal tal-24 ta' April 2016 intitolat “Urtati għall-Logħba skandaluża tal-Ministru Anton Refalo” (ara dokument anness u mmarkat “Dok. MFS2”), li tagħhom l-intimati huma l-editor u l-awtur rispettivament, jikkontjenu fatti foloz u malafamanti fil-konfront tar-rikorrent u kellhom bħala skop li jtellfu jew inaqqsu r-reputazzjoni tiegħu ai termini tal-Art. 28(1) tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta;**
2. **Tikkundanna lill-intimati *in solidum* jħallsu lir-rikorrent is-somma ta' elfejn u ħames mitt euro (€ 2,500) bħala danni likwidati minn din il-Qorti taħt l-Artikolu 28(1) tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta bl-**

**imghaxijiet legali dekoribbli mid-data tas-sentenza sad-data tal-
pagament effettiv u bl-ispejjez.**

V.G. Axiak
Magistrat

Y.M. Pace
Dep. Registratur